

საშუალო კლასი საქართველოში: მდგომარეობა, გამოწვევები, შესაძლებლობანი

უშანგი სამადაშვილი

ეკონომიკური მეცნიერებათა დოქტორი

ასოციირებული პროფესორი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

წინამდებარე ნაშრომში გადმოცემულია საშუალო კლასის ახლი და მნიშვნელობა; დასაბუთებულია საქართველოში საშუალო კლასის ფორმირების აქტუალობა; გამოყოფილია საშუალო კლასის იდენტიფიკაციების მთავარი კრიტერიუმები; შეჩვენებული კრიტერიუმის მიხედვით განსაზღვრულია ქართული საშუალო კლასის სიდიდე და სტრუქტურული ედემენტები; დახასიათებულია საშუალო კლასის დინამიკა და მდგომარეობა კოხონაპანდემიამდე და მის შემდეგ; გამოვლენილია საქართველოში საშუალო კლასის ხაოფენობისა და ხაჩისხის ზეხის შესაძლებლობები და შემუშავებულია მათი ეფექტიანი გამოყენების წინადადებები და ჰეკომენდაციები.

საკვანძო სიგყვები: საშუალო კლასი, იდენტიფიკაცია, კრიტერიუმი, დინამიკა, სტაბილურობა

ნებისმიერი სალად მოაზროვნე სახელმწიფოს სანუკვარი მიზანია საკუთარი მოსახლეობის საყოველთაო და დიფერენციული კეთილდღეობის მიღწევა, რაც თითოეულ მოქალაქეში ბადებს კანონზომიერი სიამაყისა და ქვეყნისადმი პატრიოტული დამოკიდებულების გრძნობას. აღნიშნულის მიღწევა შესაძლებელია ეკონომიკის სტაბილური და გრძელვადიანი ინკლიუზიური ზრდით, ანუ ეკონომიკაში საყოველთაო ჩართულობითა და სოციალური დაცვის მისამართიანი პოლიტიკით. თავის მხრივ, გრძელვადიანი ინკლიუზიური ეკონომიკური ზრდის წინაპირობაა მდგრადი და პროგნოზირებადი სტაბილურობა, რისი გარანტიც საშუალო კლასია (ფენაა).

განვითარებულ ქვეყნებში მოსახლეობის ნახევარზე მეტი სწორედ საშუალო კლასშია წარმოდგენილი. ასე მაგალითად, ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის ქვეყნების საშუალო ფენა მოსახლეობის 61%-ია. თუმცა, თითოეული ქვეყნისთვის ეს ციფრი განსხვავებულია: ამერიკის შეერთებულ შტატებში საშუალო ფენას ეკუთვნის მოსახლეობის დაახლოებით 50%, ხოლო სკანდინავიის ქვეყნებში-დაახლოებით 70% [1]. საქართველოს საშუალო ფენაში კი, სამწუხაროდ, მოსახლეობის მხოლოდ 24%-ია ფოკუსირებული, რაც ზღუდავს მის ეფექტიან ფუნქციონირებას.

ჩვენი აზრით, საქართველოში საშუალო კლასის ზრდა-განვითარებას აფერხებს რიგი მიზეზ-ფაქტორები და მათი აღმოფხვრა-მინიმიზების გზების ჯეროვანი მეცნიერული შეუსწავლელობა. აღნიშნულიდან გამომდინარე, **შემოთავაზებული კვლევის მიზანია** ქვეყანაში საშუალო კლასის არსებული მდგომარეობისა და დინამიკის ღრმა და სისტემური ანალიზის საფუძველზე გამოვავლინოთ განვითარების შემაფერხებელი მიზეზ-ფაქტორები და საერთაშორისო გამოცდილებისა და საკუთარი ხედვების საფუძველზე შევიმუშაოთ მათი აღმოფხვრის გზები და მიმართულებები.

დასახული მიზნისკენ მიმავალ გზაზე, უნინარეს ყოვლისა, უნდა გაირკვეს საშუალო კლასის არსი და მისი მნიშვნელობა. საშუალო კლასი არის მოსახლეობის სოციალური ჯგუფი, რომელსაც აქვს სტაბილური და საკმარისი შემოსავალი მატერიალური და სოციალური მოთხოვნილებების ფართო სპექტრის დაკმაყოფილებისთვის. საშუალო ფენის სიმდიდრე საკმარისია იმისათვის, რომ უზრუნველყოს საკუთარი ცხოვრების „ღირსეული“ დონე. ამის გამო საშუალო კლასი გამოირჩევა შედარებით მაღალი სოციალური სტაბილურობით, მდგრადობით [2]. თუმცა, საჭიროების შემთხვევაში გვევლინება რეფორმების ინიციატორად და მისი განხორციელების სოციალურ ბაზადაც [3].

სხვაგვარად, საშუალო კლასი (middle class) საზოგადოების დიდი ნაწილია, რომელსაც თავისი სტატუსით შუალედური მდგომარეობა უჭირავს ზედა კლასს (მდიდრებსა) და ქვედა კლასს (ღარიბებს) შორის. საშუალო კლასი ერთგვარი "ბუფერია", რომელიც მიჯნავს ამ

ორ საპირისპირო პოლუსს (მდიდრებსა და ღარიბებს) და არ აძლევს მათ შეჯახების შესაძლებლობას. რაც უფრო თხელია ეს "ბუფერი" (საშუალო კლასი), მით უფრო ახლო დგანან დაპირისპირებული მხარეები და მით მეტი შანსია მათი შეჯახებისა და - პირიქით [4].

სოციალურმა მეცნიერებამ დაასაბუთა და პრაქტიკამ დაადასტურა, რომ საზოგადოების განვითარებაში საშუალო კლასი ასრულებს მრავალფეროვან ფუნქციებს. ესაა: 1)პოლიტიკური სტაბილურობის ფუნქცია; 2)ეკონომიკური ფუნქცია; 3)სოციალური წინააღმდეგობების შერბილებისა და განვითარების ევოლუციური ხასიათის უზრუნველყოფის ფუნქცია; 4)ინოვაციური და კონკურენტუნარიანი ეკონომიკის შექმნის ფუნქცია; 5)კულტურული ფასეულობების დაცვისა და განვითარების ფუნქცია; 6)ჯანსაღი თაობის აღზრდის ფუნქცია; 7)კომპეტენტური გადაწყვეტილების მიღების ფუნქცია; 8)კადრებით "მომარაგების" ფუნქცია; 9)ადმინისტრაციულ-საშემსრულებლო რეგულიატორის ფუნქცია; 10) საზოგადოებაზე გავლენის მოხდენის ფუნქცია[5].

საქართველოში საშუალო კლასის ფორმირება-ზრდის პრობლემა აქტუალურია იმიტომ, რომ ის არის ქვეყანაში პოლიტიკისა და ეკონომიკის სტაბილურობის გარანტი. ადამიანებს, რომელთაც აქვთ მილიონები ან მილიარდები ნაკლებად აღელვებთ რა ხდება ქვეყანაში: საჭიროების შემთხვევაში ისინი ადვილად წავლენ საზღვარგარეთ და დაგროვილი ფულით იქ მოიწყობენ კომფორტულ ცხოვრობას. ასევე, ღარიბ ადამიანებს, რომელთაც არაფერი აქვთ დასაკარგი, მათაც შეუძლიათ რადიკალური ქმედება, არეულობის პირადი ინტერესებისათვის გამოყენება, ანუ „ამღვრეულ წყალში თევზის იოლად დაჭერა“.

იმ შემთხვევაში, როდესაც საზოგადოება მხოლოდ ღარიბების უდიდესი და მდიდრების უმცირესი რაოდენობით არის წარმოდგენილი, არსებობს დაპირისპირებული მხარეების შეჯახების დიდი ალბათობა ანუ რევოლუციური საშიშროება და, შესაბამისად, ქვეყნის პოლიტიკური არასტაბილურობის საფრთხე. ამასთან, მხოლოდ მდიდრებისა და ღარიბების სტრუქტურით წარმოდგენილ საზოგადოებაში ეფექტიან, ინოვაციურ ეკონომიკაზე და დემოკრატიულ, მიუკერძოებელ, თავისუფალ არჩევნებზე ლაპარაკიც კი ზედმეტია. ღარიბ-ღატაკი, მშიერ-მწყურვალი, ჩაუცმელ-დაუხურავი, სამედიცინო და საგანმანათლებლო მომსახურებას მოკლებული ადამიანის ეკონომიკური, შემოქმედებითი უკუგება და სოციალური აქტივობა დაბალია.

ამასთან, არჩევნებისას იგი აპრიორი (ავტომატურ რეჟიმში) იმისკენ იხრება, ვინც მას მისცემს ფულად თუ მატერიალურ დახმარებას. მოკლედ, ღარიბ-ღატაკი ადამიანი ვერანაირად იქნება დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი საარჩევნო გადაწყვეტილების მიღებაში. აი, ასეთ პირობებში პოლიტიკურ ელიტასა და რადიკალურად მოაზროვნე მარგინალებს თავისუფლად შეუძლიათ გამოიწვიონ საპროტესტო აქციები, სამოქალაქო ომები, გადატრიალებები და რევოლუციები.

საშუალო კლასი კი არის საზოგადოების ის უპირატესი ნაწილი, რომელსაც ყველაზე მეტად აინტერესებს სტაბილურობა, რადგანაც მას აქვს კომფორტული ცხოვრება: ჯეროვანი განათლება, სტაბილური სამუშაო, ნორმალური შემოსავალი, გარკვეული ქონება, ავტორიტეტი, პერსპექტივა. სწორედ ამიტომ, რადიკალური ცვლილებები მათთვის ნაკლებად მიზიდველია, რადგანაც ამ შემთხვევაში მათი კომფორტული ცხოვრების წესი დაირღვევა. ეს იმას ნიშნავს, რომ საშუალო კლასი ყოველთვის აქტიურად დაიცავს და მხარს დაუჭერს არსებული ხელისუფლების კომპეტენტურ და გონივრულ პოლიტიკას.

ამავდროულად, საშუალო კლასი არის „მასობრივი“ ბიზნეს სეგმენტის ძირითადი სტიმული და ძრავა. მდიდარი ადამიანები ორიენტირებული არიან ძვირად ღირებულ, მდიდარ ბაზარზე: მათთვის იქმნება უნიკალური მანქანები, ფეშენებლურ უბნებში შენდება უნიკალური სახლები და ბინები, იწარმოება უნიკალური ტანსაცმელი და ა.შ. მაგრამ ეს ყველაფერი იწარმოება მცირე რაოდენობით. ფაქტობრივად, საქართველოში, სადაც მხოლოდ 500 შინამეურნეობა, ანუ 1500 მოქალაქეა ღარში მილიონერი, ანუ მთლიანი მოსახლეობის 0.04%-ი, აყალიბებს მოთხოვნას მხოლოდ ფუფუნების საგნებზე, რაც არ არის საკმარისი.

მაგრამ აი, საშუალო კლასის საქონელზე მოთხოვნა არის უზარმაზარი, ვინაიდან მას ყიდულობს ის, ვინც საშუალო კლასს მიეკუთვნება და ისიც, ვინც ესწრაფვის მასში შესვლას. ანუ, ეს ბაზარი არის ყველაზე მასიური, ყველაზე აქტიური და ყველაზე ფართო. და რაც მეტია საშუალო კლასის მოქალაქე, მით დიდია ეს ბაზარი (მით მეტი ფულია მასში), და მით მეტი კომპანიები ესწრაფვიან იქ მოხვედრას.

სწორედ ამიტომ, პოსტსაბჭოურ საქართველოში სოციალური კატაკლიზმების თავიდან აცილებისა და ნამდვილად დემოკრატიული საზოგადოების, კონკურენტუნარიანი, ინოვაციური ეროვნული ეკონომიკისა და ეფექტიანი სახელმწიფოს შექმნის საუკეთესო პირობაა ძლიერი საშუალო კლასის ფორმირება, რომელშიც მოსახლეობის ნახევარზე მეტი იქნება წარმოდგენილი.

რა კრიტერიუმებით უნდა მოვახდინოთ საშუალო კლასის იდენტიფიკაცია? მიუხედავად იმისა, რომ "საშუალო კლასის" ცნება ფართოდ გამოიყენება, მისი სიდიდის რაოდენობრივი შეფასების შესახებ ერთიანი აზრი და უნიფიცირებული მოდელი მაინც არ არსებობს. ყველაფერი დამოკიდებულია მეთოდოლოგიაზე. ამიტომაცაა, რომ საქართველოში საშუალო კლასის სიდიდის შეფასების რაოდენობრივ და შეფარდებით მაჩვენებლებთან დაკავშირებით ჩატარებულ კვლევებში ზოგჯერ ვხვდებით რეალობისაგან პრინციპულად განსხვავებულ მონაცემებს. ასე მაგალითად, „**მსოფლიო ბანკის მეთოდოლოგიით დათვლის შედეგებით, საქართველოში საშუალო ფენა 7%-ს არ აღემატება**, 32% ღარიბია, 37% - ზომიერად ღარიბი, 24% კი - მონყვლადი ჯგუფი“**[6]**. ამ მონაცემებით, საქართველოს მოსახლეობაში საშუალო კლასს, ჯერ ერთი, ერთობ მცირე კუთრი წონა უჭირავს, ხოლო, მეორე მხრივ, შეძლებულთა და მდიდართა ფენისთვის საერთოდ არ არის დატოვებული ადგილი, რაც სინამდვილეს არ შეესაბამება.

აღნიშნულზე მეტყველებს საქართველოში ცოტა ხნის წინ გამოქვეყნებული ნაშრომი **[7]**, სადაც ხაზგასმულია, რომ 2017 წლის მონაცემებით, საქართველოში **საშუალო კლასის რაოდენობა საზოგადოების 24.6%-ია** (თუმც, არც ამ კვლევაშია გამახვილებული ყურადღება შეძლებულთა და მდიდართა ფენაზე!).

ჩვენი აზრით, ქართველ მკვლევართა მიერ შემოთავაზებული საშუალო კლასის სიდიდის **24.6%-იანი** ციფრი უფრო ახლოსაა სინამდვილესთან, ვიდრე მსოფლიო ბანკის მიერ წარმოდგენილი **-7%**, რაც იმაზე მეტყველებს, რომ „მოვლენა შიგნიდან და გარედან სხვადასხვანაირად ჩანს“. **„24.6 პროცენტიან მონაცემთან“** ახლოსაა ჩვენი კვლევის შედეგიც, რაშიც ქვემოთ დავრწმუნდებით.

ჩვეულებრივ, ექსპერტები საშუალო კლასის იდენტიფიკაციისათვის ერთი რომელიმე მთავარ კრიტერიუმს იყენებენ, რაც სინამდვილის ობიექტური შეფასებისათვის არაა საკმარისი. საქმე ისაა, რომ საშუალო კლასს ყველა აფასებს თავისი პროფესიული გადასახედიდან. ასე მაგალითად, **ეკონომისტები** აქცენტს აკეთებენ შინა მეურნეობების შემოსავლებრივ-ქონებრივ მდგომარეობაზე და ხარჯების მოცულობაზე; **სოციოლოგები** ყურადღებას ამახვილებენ განათლების დონეზე, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს ინდივიდის პროფესიის შესაბამისად მდგრადი დასაქმება და ადეკვატური შემოსავლის მიღება, ასევე, თანამდებობაზე გამწესება და პოლიტიკაში გაცნობიერებული მოქმედება; **ფსიქოლოგები** კი ყველაზე მნიშვნელოვნად მიიჩნევენ სუბიექტის მიერ საკუთარი კეთილდღეობის თვითშეფასებას და მოლოდინებს, ანუ იმას თუ ადამიანი ვის მიაკუთვნებს საკუთარ თავს შემოსავლებრივი და ქონებრივი მდგომარეობით. მოკლედ, ადამიანის საშუალო კლასად დანიშვნა „ზემოდან“ კი არ უნდა მოხდეს, არამედ ინდივიდი საკუთარ თავს თვით უნდა აღიქვამდეს საშუალო კლასად. ეს მომენტი ძალიან მნიშვნელოვანია, რადგანაც საშუალო კლასის წარმომადგენელი უნდა იყოს არა პატერნალისტური ფსიქოლოგიის, ანუ სხვის კმაყოფაზე მყოფი და ხელში შემყურე, არამედ საკუთარი კეთილდღეობის შემოქმედი და მჭედელი.

სხვადასხვა დარგის ექსპერტთა აზრთა ჭიდილი შეიძლება უსასრულოდ გაგრძელდეს,

მაგრამ, საბოლოო ანგარიშში, მივიღებთ საშუალო კლასის შეფასებისათვის არასაკმარის ინფორმაციას. სწორედ ამიტომ, **უმჯობესია ერთობლივად ვისარგებლოთ სამივე მიდგომით და ისე შევაფასოთ, თუ მოსახლეობის რამდენი პროცენტი შეიძლება მივაკუთვნოთ საშუალო კლასს საქართველოში.**

განვითარებული ქვეყნების გამოცდილებიდან გამომდინარე, საშუალო კლასი ყალიბდება იმ ინდივიდებისაგან (შინამეურნეობებისაგან), ვისაც აქვს: **1.განათლების დონე** უმაღლესი განათლება ან საშუალო პროფესიული განათლება; **2.დასაქმება** სტაბილური ბიზნესითა და უპირატესად არაფიზიკური, ინტელექტუალური და მაღალკვალიფიციური შრომით; **3.საკმარისი შემოსავალი.**

ინდივიდი (შინამეურნეობა), რომელიც ამ სამი კრიტერიუმიდან თითოეულს მინიმალური, საშუალო და მაქსიმალური რაოდენობით პასუხობს შესაძლებელია მიეკუთვნოს საშუალო კლასის ქვედა, შუა და ზედა ფენას. **ბუნებრივად იბადება კითხვა-როგორ გამოიყურება ზემოთ მოხმობილი სამი მთავარი კრიტერიუმი განვითარებულ ქვეყნებში და, კერძოდ, საქართველოში?**

განათლების კრიტერიუმი. ჩვეულებრივ, განვითარებულ ქვეყნებში განათლების კრიტერიუმი საკმარისია იმისათვის, რომ ადამიანი საშუალო ფენას მიეკუთვნოს. ეს იმიტომ, რომ სწორედ მასზეა დამოკიდებული დასაქმებისა და შემოსავლის კრიტერიუმის სიდიდე. ამის კარგი მაგალითია აშშ-ი და შვეიცარია, სადაც დასაქმებას, შემოსავლსა და განათლებას შორის უაღრესად მკაცრი კავშირია. ამ ქვეყნებში, რაც უფრო სტაბილურია ადამიანის დასაქმება და მაღალია შემოსავალი, მით უფრო მაღალია ალბათობა იმისა, რომ იგი საშუალოზე მაღალ განათლებას ფლობს. სხვა სიტყვებით, საანალიზო ქვეყნებში სახელდობრ განათლებას ყველაზე მნიშვნელოვანი სოციალური ლიფტი და არა რომელიმე კონკრეტული სოციალური, პოლიტიკური ან ფინანსური კასტის კუთვნილება, რასაც ვერ ვიტყვით საქართველოზე [8]. **აღსანიშნავია, რომ საქართველოშიც მოსახლეობის საკმაოდ ფართო ფენას აქვს ხელმისაწვდომობა განათლების სერვისებზე.** კერძოდ, საბაზო განათლებაში ჩართულობის მაჩვენებელი ახლოსაა გლობალურ მაჩვენებელთან, ხოლო ზოგად განათლებაში ჩართულობა კი ევროპისა და ცენტრალური აზიის ქვეყნების საშუალო მაჩვენებელს აჭარბებს. **ასევე, 25-64 წლის მოსახლეობის 35 პროცენტი ფლობს უმაღლეს განათლებას.** ეს მონაცემი შედარებითია მაღალი შემოსავლის მქონე ევროპული ქვეყნების მონაცემებთანაც კი [9]. თუმცა, სამართლიანობა მოითხოვს აღინიშნოს ისიც, რომ საქართველოში უმაღლესი განათლების დიპლომირებული სპეციალისტებიდან ზოგი სოციალისტური ეკონომიკური სისტემის მცოდნეა, ქვეყანაში კი დღეს საბაზრო ეკონომიკური სისტემა ფუნქციონირებს; ზოგს აქვს ჯეროვანი პროფესიული ცოდნა და უნარ-ჩვევები, მაგრამ აცდენილია შრომის ბაზრის მოთხოვნებს, არის უმუშევარი, შემოსავლის უქონელი და, შესაბამისად, ღარიბი; ზოგს აქვს ბაზრის მოთხოვნის პროფესიული ცოდნაც და უნარ-ჩვევებიც, მაგრამ პატერნალისტური მენტალურობით ხასიათდება, ანუ სხვისი (სახელმწიფოს, ნათესავის, მეგობრის) ხელში შემყურეა და უარს ამბობს დასაქმებაზე; ზოგი არარაციონალური ქცევების ტყვეობაშია და ა.შ.

ნათქვამიდან გამომდინარე, საქართველოში თანამედროვე მოთხოვნების შესაბამის უმაღლეს განათლებას ფლობს და საშუალო კლასისადმი მიკუთვნების განათლების კრიტერიუმს აკმაყოფილებს მოსახლეობის დაახლოებით 25 პროცენტი. თუმცა, მხოლოდ განათლების კრიტერიუმით საშუალო ფენის იდენტიფიცირება მიუღებელია.

დასაქმების კრიტერიუმი. თანამედროვე პირობებში განვითარებულ ქვეყნების საშუალო კლასში შედიან მცირე და საშუალო საწარმოების მესაკუთრეები და მსხვილი საწარმოების ტოპმენეჯერები; ასევე, მაღალკვალიფიციური და მაღალანაზღაურებადი სპეციალისტები, სახელმწიფო მოხელეები, შემოქმედებითი პროფესიის წარმომადგენლები და სხვა. ცხადია, საქართველოშიც მოსახლეობის ამ ჯგუფებს ეწოდებათ საშუალო კლასი და სწორედ მათი მატების ხარჯზე უნდა მოხდეს საშუალო ფენის ზრდა. **თუმცა, მსოფლიო-**

ში, ტრადიციულად საშუალო ფენა მაინც კერძო კომპანიების მენარმეებთან და თანამშრომლებთან ასოცირდება.

სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებით, ბიზნესსექტორში დასაქმებულთა საშუალო რაოდენობა 659.7 ათასი კაცით განისაზღვრა. აქედან, დასაქმებულთა მთლიანი რაოდენობის 40.6 პროცენტი მსხვილ ბიზნესზე მოდის, 22.6 პროცენტი – საშუალოზე, ხოლო დარჩენილი 36.8 პროცენტი – მცირე ბიზნესზე. სახელმწიფო სექტორში დასაქმებულთა რაოდენობამ შეადგინა 304956 კაცი, ხვდრითი წილმა კი - 18%. მთლიანად კერძო და სახელმწიფო სექტორში დასაქმებულია 964 656 ადამიანი, ანუ ქვეყნის მოსახლეობის 25% [10].

მაშასადამე, საქართველოში ბიზნესსექტორში დასაქმებულთა და მაღალკვალიფიციური, დაქირავებულ მუშაკთა ჯამი, ანუ საშუალო კლასი მთლიანი მოსახლეობის დაახლოებით 25%-ია.

შემოსავლების კრიტერიუმი. ეკონომიკურ მეცნიერებაში საზოგადოების სოციალური სტრატეფიკაციის ერთ-ერთ მთავარ კრიტერიუმადაა მიჩნეული საზოგადოების დაყოფა შემოსავლების მიხედვით. მსოფლიო ბანკის მიერ შემოთავაზებული კრიტერიუმების მიხედვით განვითარებად ქვეყნებში უკიდურესად ღარიბად, ანუ ლატაკად ითვლება ის, ვინც დღეში 1.25\$-ზე ნაკლებს ხარჯავს (საქართველოში დღეში - 3.8 ლარზე და თვეში - 94 ლარზე ნაკლებს); ღარიბი დღეში მოიხმარს მაქსიმუმ 2.5\$-ს (საქართველოში დღეში - 7.75 ლარზე და თვეში-232 ლარზე ნაკლებს); ზომიერად ღარიბი კი ჭამა-სმაზე, ჩაცმაზე, კომუნალურ ხარჯებზე და სხვაზე დღეში 5\$-ზე ნაკლებს (საქართველოში დღეში -15 ლარზე ნაკლებს, თვეში კი- 450 ლარზე ნაკლებს) სჯერდება.

მსოფლიო ბანკის, საქსტატის და საქართველოს შემოსავლების სამსახურის 2019 წლის მონაცემების მიხედვით საქართველოში ღარიბებსა და უკიდურესად ღარიბებს, ანუ ლატაკებს მიეკუთვნება 1 835 250 მოქალაქე, ანუ 539 779 ოჯახი, რაც მთლიანი მოსახლეობის 49%-ს შეადგენს. ზომიერად ღარიბთა ფენას მიეკუთვნება 745 000 მოქალაქე, ანუ 219 118 ოჯახი, რაც მთლიანი მოსახლეობის 20%-ია.

მაშასადამე, საქართველოში უკიდურეს ღარიბთა, ღარიბთა და ზომიერად ღარიბთა ფენა წაროდგენილია 2 580 250 ადამიანით, რაც მთლიანი მოსახლეობის 69%-ს შეადგენს.

ზოგის აზრით ამგვარი სიღარიბისა და სიღატაკის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი გადაჭარბებული საბანკო დავალიანებაა. ეს იმიტომ, რომ როდესაც ადამიანები იღებენ იმაზე მეტ სესხს, ვიდრე შეუძლიათ გადაიხადონ, ისედაც მცირე შემოსავლების მნიშვნელოვანი ნაწილი მიდის ვალების მომსახურებაზე და სხვა მოთხოვნიელებები დაუკმაყოფილებელი რჩება.

სინამდვილეში გადაჭარბებული დავალიანება სიღარიბისა და უკიდურესი სიღარიბის მიზეზი კი არა, შედეგია. ხალხი სესხულობს ფულს იმიტომ, რომ დაბალი შემოსავლები არ აძლევს მათ საშუალებას დაიკმაყოფილონ ელემენტარული, ყოველდღიური საჭიროებები კრედიტების აღების გარეშე. რომ აღარაფერი ვთქვათ იმ ფაქტზე, რომ მოსახლეობის უმრავლესობას არ აქვს დანაზოგი ე.წ. „უსაფრთხოების ბალიში“, რომელიც გამოყენებული იქნებოდა ისეთი გაუთვალისწინებელი, დაუგეგმავი ხარჯების დაფარვისათვის, როგორცაა, მაგალითად, სამუშაოდან განთავისუფლება, ქირურგიული ოპერაცია, სამედიცინო მკურნალობა, მედიკამენტების შეძენა და ა. შ.

რაც შეეხება საშუალო კლასის წარმომადგენელს, სამსულიან შინამეურნეობას დღეში აქვს 33.3\$-დან 167\$-მდე, თვეში კი 1000\$-დან 5000\$-მდე (საქართველოში დღეში -103 ლარიდან 517ლარამდე, თვეში კი- 3100 ლარიდან 15 500 ლარამდე). ჩვენ ვემხრობით ამ მოსაზრებას, ოღონდ გათვალისწინებული უნდა იქნას ოჯახის სულობრივი რაოდენობა, ქვეყნის განვითარება, ასევე ისიც, ქალაქში ფასდება საშუალო კლასი, თუ სოფლად.

ამგვარად, საანალიზო, შემოსავლების კრიტერიუმით საქართველოში საშუალო კლასს მიეკუთვნება 305 589 ოჯახი, ანუ 1 039 000 მოქალაქე, რაც მთლიანი მოსახლეობის 27.8%-ია.

ხაზგასასმელია, რომ საქართველოში დაახლოებით 27.8 პროცენტთან საშუალო ფენას, სწორედ შედარებით მცირე რაოდენობისა და სუსტი პოზიციების გამო არ ძალუძს სრულად განახორციელოს ის ფუნქციები, რასაც იგი ასრულებს განვითარებულ ქვეყნებში. მიუხედავად ამისა, სწორედ მისი დამსახურებაა, რომ დღევანდელ საქართველოში მართალია არამდგრადი, მაგრამ მაინც სტაბილურობაა. ქართული საშუალო კლასის არასახარბიელო პოზიციები უნდა აიხსნას, როგორც მცირე და საშუალო ბიზნესის, ისე ეკონომიკის ინოვაციური და ადამიანური კაპიტალის განვითარების დაბალი დონით.

საქართველოში შეძლებულთა ფენის წარმომადგენლები წელიწადში ღებულობენ 200 000 ლარიდან მილიონ ლარამდე შემოსავალს, **მდიდრები კი წელიწადში** - მილიონ ლარზე მეტს. აღნიშნულის გათვალისწინებით, საქართველოში **შეძლებულთა ფენას მიეკუთვნება** 30 676 ოჯახი, ანუ 104 300 მოქალაქე, რაც მთლიანი მოსახლეობის **2.8%-ია. მდიდართა ფენას კი მიეკუთვნება** 500 ოჯახი, 1500 მოქალაქე, რაც მთლიანი მოსახლეობის **0.04%-ია. მაშასადამე, საქართველოში მდიდართა და შეძლებულთა სვედრითი წონა შეადგენს 2.84%-ს.**

ზემოთ განხილული საშუალო კლასის შეფასების მთავარი კრიტერიუმები შინა მეურნეობებსა და ინდივიდებს შესაძლებლობას აძლევთ: მეტნაკლებად ფლობდნენ სამუშაო მდგომარეობაში მყოფ უძრავ (ბინა, სახლი, აგარაკი) და მოძრავ (მსუბუქი ავტომანქანა, მაცივარი, სარეცხის მანქანა, ტელევიზორი, კომპიუტერი ინტერნეტზე წვდომით, და სხვა) ქონებას, საბაზისო კომუნალურ ინფრასტრუქტურას, ფიქტიურ კაპიტალს (ფასიან ქაღალდებს-აქციებს, ობლიგაციებს); საკუთარი სახსრებით მიიღონ სამედიცინო, საგანმანათლებლო და კულტურული მომსახურება; შვებულება გაატარონ საზღვარგარეთ ორგანიზებულ ტურისტულ მოგზაურობაში; შეიძინონ სასურსათო და პირველადი მოხმარების საქონელი; დაზოგონ დროებითი თავისუფალი ფული, რათა ავადმყოფობის, სამსახურიდან გათავისუფლების, ანაზღაურების შემცირების, გამრავლებისა ან პენსიაზე გასვლის შემთხვევაში სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ არ აღმოჩნდნენ. ყოველივე ზემოთქმულთან ერთად მნიშვნელოვანია, ასევე, ადამიანებმა ობიექტურად მოახდინონ საკუთარი თავის იდენტიფიცირება საშუალო კლასის წარმომადგენლად.

როგორ გამოიყურება საშუალო კლასის სტრუქტურული ელემენტები? საშუალო კლასის სტრუქტურის დახასიათებისას იკვეთება ორგვარი მიდგომა: პირველი მიდგომისას მეცნიერები საშუალო კლასს განიხილავენ, როგორც ერთგვაროვან წარმონაქმნს, რომელშიც შედიან მცირე მენარმენი, ხოლო მეორე მიდგომის თანახმად -“საშუალო კლასი” არაერთგვაროვანია. ამასთან, პირველი მიდგომისას ხაზი ესმება იმ გარემოებას, რომ “შუა საშუალო კლასის” წარმომადგენლებს “ქვედა საშუალო კლასთან” შედარებით უკეთესი შემოსავალი და შრომის პირობები აქვთ, ხოლო “ზედა საშუალო კლასის” ადამიანებთან შედარებით მათი პოზიციები უარესია.

მეორე მიდგომისას კი თვით “საშუალო კლასს” შიგნით გამოიყოფა ორი ძირითად ჯგუფი: **ძველი და ახალი საშუალო კლასი.** პირველი ჯგუფი ეს არის “ძველი საშუალო კლასი”, რომელიც მოიცავს წვრილ და საშუალო მენარმეებს და ხასიათდება რაოდენობის ცვალებადობით. თუმცა, მოსახლეობის შემადგენლობაში მისი ხვედრითი წილი რჩება მაღალი. ეს იმით აიხსნება, რომ მუდმივად მიმდინარეობს გაკოტრებული მენარმეების “თამაშიდან გასვლის პროცესი”, რომელიც წონასწორდება იმ ადამიანთა ახალი ნაკადით, რომელთაც სურვილი აქვთ საკუთარი შესაძლებლობების გამოცდისა საკუთარ ბიზნესში.

მეორე ჯგუფი ეს არის “ახალი საშუალო კლასი”, რომელიც შედგება ინტელექტუალური შრომით დაკავებული მაღალანაზღაურებადი დაქირავებული მუშაკებისაგან. “ახალი საშუალო კლასის ზედა ფენა” მოიცავს „თეთრ და ლურჯსაყელოიან“ მენეჯერებს, მაღალი კლასის სპეციალისტებს (ფინანსისტი, იურისტი, მარკეტოლოგი), რომლებიც დასაქმებულნი არიან მსხვილი ბიზნესის სფეროში და სახელმწიფო მოხელეებს; **“ახალი საშუალო კლასის შუა ფენას”** მიეკუთვნება შემოქმედებითი პროფესიის ადამიანები: მწერლე-

ბი, რეჟისორები, პროფესორები; **“ახალი საშუალო კლასის ქვედა ფენას”** წარმოადგენს მრავალფეროვანი ჯგუფი ადამიანებისა (მასწავლებლები, ექიმები, მოსამსახურეები და სხვა), რომელიც რიგი პარამეტრების მიხედვით წააგავს მუშათა კლასს [11].

როგორია საქართველოში, “საშუალო კლასის” განვითარების დინამიკა? აღსანიშნავია, რომ 2009 წელს საშუალო კლასს შინამეურნეობების 7.4 პროცენტი განეკუთვნებოდა, 2017 წელს - შინამეურნეობების 24.6 პროცენტი [12]. **როგორც უკვე ითქვა, 2019 წელს, ანუ კორონაპანდემიამდე, საქართველოში საშუალო კლასმა შეადგინა მთლიანი შინამეურნეობების 27.8% და 2009 წლის მაჩვენებელთან შედარებით 3.7-ჯერ გაიზარდა.** შესაბამისად, 2009-2019 წლებში საქართველოში დაფიქსირდა გარკვეული პოზიტიური ტენდენციები მცირე და საშუალო საწარმოების მესაკუთრეების, მსხვილი საწარმოების ტოპმენეჯერების, ქვეყნისა და რეგიონულ დონის უმაღლესი და საშუალო რანგის სახელმწიფო მოხელეების, საბიუჯეტო დაწესებულებების (უნივერსიტეტები, საავადმყოფოები, სკოლები და სხვა) ხელმძღვანელების, ძალისმიერი უწყებების უმაღლესი და საშუალო რანგის თანამშრომლების, მეცნიერების, რეჟისორების, მწერლების, ტალანტიანი სპორტსმენებისა და მსახიობების, კვალიფიციური ექიმების, პედაგოგების, იურისტების ზრდა. ასევე, გაიზარდა დეკლარირებული შემოსავლების მქონე მოქალაქეთა რიცხვი, საშუალოთა კლასი. გარდა ამისა, განხორციელდა მოსახლეობის უღარიბესი ნაწილის გადასვლა შედარებით უკეთეს, ზომიერად ღარიბების მდგომარეობაში.

2020-2021 წლებში კი გართულებული პანდემიური მდგომარეობით გამოწვეული აკრძალვებისა და შეზღუდვების გამო ახალი ბიზნესების რეგისტრირებისა და მოქმედი ბიზნესების შემცირებამ, მუშაკთა სამუშაოს დაკარგვამ, შემოსავლების შემცირებამ, უხელფასო შვებულებაში გაშვებამ, ინფლაციამ, დევალვაციამ, საზოგადოებრივ ტრანსპორტზე შეზღუდვების დაწესებამ და სხვა ფაქტორებმა **საშუალო კლასი დაახლოებით 3.8%-ით შეამცირა და დაიყვანა 24%-მდე**, ხოლო ღარიბთა, ზომიერად ღარიბთა და მდიდართა რაოდენობა რამდენადმე გაზარდა.

რასაკვირველია, ოცდაათხუთპროცენტიანი ქართული საშუალო კლასი თავის როლს საზოგადოებაში ვერ შეასრულებს. ეს იმიტომ, რომ განვითარებული ქვეყნების გამოცდილებიდან გამომდინარე, საშუალო კლასი საკუთარ იმანენტურ ფუნქციებს ეფექტიანად ასრულებს მხოლოდ მაშინ, როდესაც მოსახლეობის 50%-ს აღემატება.

აქვე ვიტყვი იმასაც, რომ საქართველოს აქვს პოტენციური გააორმაგოს მთლიანი შიდა პროდუქტი და **შექმნას სოლიდური საშუალო კლასი 2030 წლისთვის**, თუკი ის შეინარჩუნებს საშუალო წლიურ ზრდას 5 პროცენტით. ერთ-ერთი რეალური გზა ამ ზრდისაკენ არის გაზრდილი ტოტალური მწარმოებლურობის ფაქტორი, ამ მაჩვენებლის გაუმჯობესება კი მოითხოვს ადამიანურ კაპიტალში ინვესტირების ზრდას [13].

მართალია, საკარანტინო შეზღუდვების დროს საქართველოს მთავრობის მიერ გამოყოფილი 200 ლარის შემწეობა (დაახლოებით 60 აშშ დოლარი), რომელიც სახელმწიფომ გადაუხადა კორონა პანდემიის გამო სამუშაოს გარეშე დარჩენილებს, მართლაც მნიშვნელოვანი მხარდაჭერა იყო დაბალი შემოსავლიანებისთვის, მაგრამ იმ ადამიანებისთვის, რომელთა შემოსავალი იყო 1000-1500 ლარი, 200 ლარი ვერ აღმოჩნდა საკმარისი საშუალო კლასის რაოდენობისა და სტაბილურობის შენარჩუნებისათვის [14].

რა შესაძლებლობები არსებობს საქართველოში საშუალო კლასის რაოდენობისა და ხარისხის ზრდისა? ძალიან ბევრი მწარმოებრივი და შემოქმედებითი პოტენციალის ადამიანი (ახალგაზრდები, საბიუჯეტო ორგანიზაციების მუშაკები), დღესაც შრომის ბაზრის მოთხოვნის, პატერნალისტური მსოფლმხედველობისა და არარაციონალური ქცევების ტყვეობაში იმყოფება. სწორედ ამ ადამიანების ხარჯზე, რომელთაც სურთ, მაგრამ დღემდე ვერ მოუხერხებიათ თავიანთი თავის რეალიზება მცირე და საშუალო ბიზნესში ან, ვთქვათ, შემოქმედებითი საქმიანობის სფეროში, უნდა გაიზარდოს საშუალო კლასი და შრომის მწარმოებლურობა. არიან ზომიერად ღარიბებიც (საქართველოში დაახლოებით

10%-20%), რომლებიც უკვე აღარ არიან ღარიბები, მარამ ჯერ კიდევ არ გადასულან "საშუალო კლასში". **მას შეიძლება ვუნოდოთ ღარიბებიდან "საშუალო კლასში" გარდამავალი ფენა.**

აღნიშნული შესაძლებლობების გამოყენებისა და საქართველოში საშუალო კლასის რაოდენობისა და ხარისხის ზრდისთვის, ჩვენი აზრით, საჭიროა:

-ქვეყანაში იმგვარი ეკონომიკური პოლიტიკის გატარება, რომელიც მიმართული იქნება ხელისუფლების სოციალური დასაყრდენის, საშუალო კლასის ზრდა-განმტკიცებისაკენ, რაც სერიოზულ საფუძველს შეუქმნის ქვეყანაში პროგნოზირებად სტაბილურობას, ინვესტიციებს, სამუშაო ადგილებსა და ინკლიუზიურ ეკონომიკურ ზრდას და - პირიქით;

-ყურადღება მიექცეს, არა მხოლოდ საშუალო კლასის სიდიდეს, არამედ მის სტრუქტურულ ელემენტებსაც. მაშინაც კი, თუ საშუალო კლასის სიდიდე არ შემცირდება, მისი გასახელმწიფობრიობა გააუარესებს ქვეყნის განვითარების პერსპექტივას, რადგან მას შეავსებენ ადამიანები, რომლებიც ეკონომიკას კი არ ამოძრაობენ, არამედ ხელისუფლების იმედზე არიან;

-ადამიანური კაპიტალის კვლავწარმოების დაფინანსების გაზრდა 1,5-2-ჯერ, რაც შესაძლებელს გახდის, მართლაც რეალური ღირსეული ხელფასი მიიღონ ტიპიურმა ექიმებმა, მასწავლებლებმა, სოციალურმა მუშაკებმა და მასიურად შეავსონ საშუალო კლასი საბიუჯეტო დანესებულებების ხელმძღვანელებთან ერთად;

-მცირე და საშუალო ბიზნესი განვითარდეს სიმეტრიულად დარგობრივ, რეგიონალურ და გენდერულ ჭრილში;

-განათლების მთლიანი სისტემა ამუშავდეს შრომის ბაზრის მოთხოვნების შესაბამისად. ახალგაზრდებს სასკოლო პროცესში ხელი შეეწყოს სამეწარმეო უნარების დაუფლებაში;

- ხელი შეეწყოს მენარმეობრივი სულისკვეთების ადამიანებში ბიზნეს-განათლების ფართოდ გავრცელებას, რადგანაც სწორედ ბიზნეს-განათლებაა ის, რაც ყველაზე გაჭირვებულსაც კი გარდაქმნის შეძლებულად;

-ჩამოყალიბდეს მაქსიმალურად კომფორტული გარემო და ქმედითი სტიმულები მენარმეობრივი საქმიანობისა და ადამიანთა შესაძლებლობების თვითრეალიზაციისათვის. მცირე ბიზნესი, რომელიც აყალიბებს საშუალო კლასის ძირითად ბირთვს, სახელმწიფოსა და ადგილობრივი ხელისუფლების მხრიდან საჭიროებს მეტ ინფორმაციულ, ეკონომიკურ, მატერიალურ-ტექნიკურ, ორგანიზაციულ, ფინანსურ, სამართლებრივ, ინფრასტრუქტურულ და კონსულტაციურ მხარდაჭერას.

-ინოვაციურ ბიზნეს-პროექტებზე დაწესდეს საგადასახადო შეღავათები და შემოღებული იქნას საკრედიტო პროცენტის სახელმწიფოებრივი სუბსიდირება, ან თანაგადახდა, ასევე, ხელსაყრელი საიჯარო პირობები, გრანტები;

-სატრანზიტო ფუნქციაზე, იმპორტზე და გარედან მიღებულ შემოსავლებზე ორიენტირებული ქვეყნიდან, საიდანაც მცირეა მაღალ ანაზღაურებადი სამუშაო ადგილები, საქართველომ გარდაქმნათ ინოვაციურ ეკონომიკად, რომლის ეფექტიანი ფუნქციონირება შეუძლებელია მაღალკვალიფიციური და მაღალანაზღაურებადი, შემოქმედებითი სამუშაო ადგილების გარეშე;

-შეიქმნას ხელმისაწვდომი უწყვეტი და ეფექტიანი განათლების სისტემა ჰორიზონტალური და ვერტიკალური სოციალური მობილურობისათვის (პროფესიული მომზადების, კვალიფიკაციის ამაღლების, გადამზადებისა და ტრინინგების ფართო ქსელი), რათა საშუალო და წინასაპენსიო ასაკის ადამიანები შრომის ბაზარზე დარჩნენ კონკურენტუნარიანნი. რაც იმას ნიშნავს, რომ, ვთქვათ, 50 წლის მამაკაცს შეეძლება კვალიფიკაციის ამაღლება, პროფესიის შეცვლა, უნარ-ჩვევების გამომუშავება და კიდევ მინიმუმ 15 წელი ეფექტიანი მუშაობა სპეციალობის მიხედვით;

-მასობრივად ხელმისაწვდომი გახდეს საკრედიტო (იპოთეკური) სქემით ბინებისა და ხანგრძლივი მოხმარების საგნების შეძენა, რათა წახალისდეს ერთობლივი მოთხოვნა და ინკლიუზიური ეკონომიკური ზრდა;

-ჩამოყალიბდეს იმგვარი ჯანდაცვის სისტემა, რომელიც სახელმწიფოებრივ სამედიცინო მომსახურებასთან ერთად, ასევე წაახალისებს დამქირავებლებისა და დაქირავებულების ნებაყოფლობით მონაწილეობას სამედიცინო დაზღვევის პროგრამაში;

-ფართო პროპაგანდა გაენიოს საშუალო კლასის ახალი "სახის" (მენეჯერები და მცირე და საშუალო ბიზნესის წარმომადგენლები, იურისტები, ექიმები, პედაგოგები) მიღწევებს. ამ ადამიანებმა საზოგადოებაში უნდა ჰპოვონ ჯეროვანი პატივისცემა და აღიარება. ისინი უნდა გადაიქცნენ წარმატებული სოციალური ქცევის ნიმუშად. მაგალითად, საქართველოში წლის საუკეთესო მენარმე უნდა გამოვლინდეს არა მხოლოდ მსხვილ მენარმეებს, არამედ მცირე და საშუალო ბიზნესმენებს შორისაც.

და ბოლოს, იმისათვის, რომ საქართველოს საშუალო კლასმა მოიცილას მოსახლეობის ნახევარზე მეტი, ჩვენი გათვლებით, აუცილებელია მინიმუმ ათი წელი, რადიკალური ცვლილებები ეკონომიკურ, სოციალურ და პოლიტიკურ სფეროში, ანუ საჭიროა მთლიანად ქვეყნის გარდაქმნა. ამასთან, საქართველოს მიზანია არა უბრალოდ საშუალო კლასის ფორმირება, არამედ მისი გადაქცევა კონკურენტუნარიან, საყოველთაო, მაგრამ დიფერენციული კეთილდღეობის, აყვავებულ და თანამედროვე ქვეყნად.

ლიტერატურა:

1. Сокращение среднего класса угрожает росту мировой экономики. [https://www.vedomosti.ru/economics/articles/2019/04/.](https://www.vedomosti.ru/economics/articles/2019/04/)
2. .А.Н. Зубец, А.С. Сазанаква. Оценка численности среднего класса в России по итогам 2013 года // журнал «Финансы». — 2014. — № 7. — С. 72-73.
3. 3.Максим Рубченко. Что значит в России “средний класс <https://ria.ru/20180620/1522978813.html>”
4. Ushangi Samadashvili, Business and middle class in modern Georgia. III International Conference on Economic Sciences “Functioning of economic systems in the global world”. The conference materials are assigned ISBN Issued by Austria, USA and Canada. 2018. P.14-15
5. უშანგი სამადაშვილი. საშუალო კლასის ფორმირება-დომინირების პრობლემები საქართველოში. ჟურნ. ეკონომიკა და ბიზნესი. 2009წ. №5 გვ. 11-13.
6. <https://commerciant.ge/ge/post/saqartveloshi-sashualo-fena-7-dan-25-mde-gaizarda-vin-da-rogor-daitvales-sashualo-klasi>).
7. მერაბ კაკულია, ნოდარ კაპანაძე. საშუალო კლასი საქართველოში: როდენობრივი შეფასება, დინამიკა და პროფილი. ეკონომიკურ-სტატისტიკური გამოკვლევა. თბ. 2018წ. გვ. 58.
8. <https://aboutswiss.ch/voprosy-o-shvejtsarii/kto-otnosit-sya-k-srednemu-klassu-v-shvejtsarii/>
9. გადარჩენა, სწავლა, კეთილდღეობა. სტრატეგიული ინვესტირება ადამიანურ კაპიტალში საქართველოს პოტენციალის განვითარებისთვის. რეკონსტრუქციისა და განვითარების საერთაშორისო ბანკი/ მსოფლიო ბანკი.2020წ. გვ.21.
10. საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო. საქართველოს შრომის ბაზრის ანალიზი 2019.
11. Средний класс в современной России / Отв. ред. М. К. Горшков, Н. Е. Тихонова; Ин-т социологии РАН. — М.: 2008. — 320 с.
12. მერაბ კაკულია ნოდარ კაპანაძე. საშუალო კლასი საქართველოში: როდენობრივი შეფასება, დინამიკა და პროფილი. ეკონომიკურ-სტატისტიკური გამოკვლევა. თბ. 2018წ. გვ. 56;58.
13. გადარჩენა, სწავლა, კეთილდღეობა. სტრატეგიული ინვესტირება ადამიანურ კაპიტალში საქართველოს პოტენციალის განვითარებისთვის. 2020წ. რეკონსტრუქციისა და განვითარების საერთაშორისო ბანკი/ მსოფლიო ბანკი.
14. Подробности: <https://regnum.ru/news/polit/2931751.html>

Middle class in Georgia: The Situation, Challenges, Opportunities

Ushangi Samadashvili

Associate Professor, Doctor of Economic Sciences

Ivane Javakishvili Tbilisi State University

SUMMARY

The present paper presents the essence and significance of the middle class; The urgency of forming a middle class in Georgia is substantiated; The main criteria for identifying the middle class are identified; The size and structural elements of the Georgian middle class are determined according to the selected criteria; Characterized by middle-class dynamics and condition before and after coronapandema; Opportunities for increasing the quantity and quality of the middle class in Georgia have been identified and suggestions and recommendations for their effective use have been developed.

Keywords: *middle class, identification, criterion, dynamics, stability*